

علم کلام (۱)

توحید و صفات الهی

دکتر علی الهی‌اشتی

تهران

۱۳۹۲

سرشناسه: الله‌بداشتی، علی، ۱۳۳۸-

عنوان و نام پدیدآور: علم کلام (۱): توحید و صفات الهی / علی الله‌بداشتی.
مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی؛ قم: دانشگاه قم، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: یازده، ۳۶۴ ص.

فروست: «سمت»؛ ۱۷۴۰. فلسفه و کلام؛ ۵۰.

شابک: ۹۵۴-۹۵۳۰-۹۷۸-۹۶۴۰۵۳۰۰ ریال ۹۵۰۰۰

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

وضعیت ثبت: ثبت جلد به انگلیسی: Ali Allahbedashti, Ilm al-Kalām (1): Monotheism and Divine Attributes.

پدیدآور: کتابنامه: ص. ۳۵۴-۳۶۴؛ همچنین به صورت زیر نویس.

عنوان دیگر: توحید و صفات الهی.

موضوع: کلام

موضوع: توحید

موضوع: خداشناسی

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.

شناسه افزوده: دانشگاه قم

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۲ ۸۰۰ فلسفه B

رده‌بندی دیوبی: ۲۹۷/۴

شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۰۸۸۱۵

علم کلام (۱): توحید و صفات الهی

دکتر علی الله‌بداشتی

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم

انسانی و دانشگاه قم

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۲

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ و صحافی: افرنگ

قیمت: ۹۵۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل

توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشران یا مؤلف، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، رویه‌روی پمپ گاز، کد پستی: ۱۴۶۳۶

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

تلفن: ۴۴۴۴۶۲۵۰، نمابر: ۴۴۴۴۶۷۷۰

قم، بلوار الغدیر، دانشگاه قم، کدپستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱

تلفن: ۲۵۳۴۴۰۳۳۴۴، نمابر: ۲۵۳۴۱۰۳۳۴۵

Publication@qom.ac.ir

www.pub.qom.ac.ir

پیام پژوهش

از گسترده دانشگاهها به منابع و متون درسی با نگرش اسلامی در رشته‌های علوم انسانی و محدود بودن امکانات مراکز علمی و پژوهشی که خود را موظف به پاسخگویی به این نیازها می‌دانند، ایجاب می‌کند امکانات موجود با همکاری دانشگاهها و مراکز پژوهشی در مسیر اهداف مشترک به خدمت گرفته شود و افزون بر ارتقاء کیفیت و کمیت منابع درسی از دوباره کاری جلوگیری به عمل آید.

به همین مناسبت، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) و دانشگاه قم دومین کار مشترک خود را با انتشار کتاب علم کلام (۱): توحید و صفات الهی به جامعه علمی کشور عرضه می‌کنند.

این کتاب برای دانشجویان رشته فلسفه غرب در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی درس «علم کلام (۱)» به ارزش ۴ واحد تدوین شده است و برای دانشجویان رشته فلسفه و کلام اسلامی نیز قابل استفاده است. امید است علاوه بر دانشجویان، سایر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	کلیات علم کلام
۳	۱. چینی علم کلام
۴	۲. موضوع و مسائل علم کلام
۵	۳. هدف و فایده علم کلام
۶	۴. ضرورت علم کلام
۶	۵. منابع علم کلام
۶	۶. روشهای شناخت و بحث در علم کلام
۸	۷. رابطه علم کلام با سایر علوم
۱۴	۸. تاریخ علم کلام
۱۷	۹. فرقه‌های کلامی
۲۰	خلاصه فصل
	بخش اول: مفهوم خدا، ضرورت بحث و اثبات وجود او
۲۳	فصل اول: مفهوم خدا و ضرورت بحث از او جل جلاله
۲۳	مفهوم خدا
۲۳	۱. ایده‌های الحادی
۲۳	الف) ماتریالیسم دیالکتیک مارکسیسم
۲۴	ب) اگزیستانسیالیسم الحادی
۲۴	ج) پوزیتیویسم
۲۴	۲. اندیشه‌های شرک آمیز
۲۵	۳. اندیشه‌های دین مدارانه

۲۵	الف) تصور زردشتیان
۲۶	ب) تصور یهودیان و مسیحیان
۲۹	ج) تصور متکلمان مسلمان
۳۳	ضرورت بحث از خدا
۳۳	دلایل ضرورت بحث از خدا
۴۱	خلاصه فصل
۴۲	فصل دوم: اثبات وجود خدا
۴۳	۱. برهانهای هستی‌شناختی
۴۳	۱-۱. برهان واقعیت
۴۴	۱-۲. برهان امکان
۴۷	۳- برهان امکان و وجوب
۴۸	تقریر مسلمانان بر برهان امکان و وجوب
۵۰	۲. دلایل انسان‌شناختی
۵۱	۲-۱. راهیابی فطری
۵۵	۲-۲. برهان نفس‌شناختی
۶۲	۲-۳. شناخت ساختمان و برهان وجود
۶۶	۳. برهانهای جهان‌شناختی
۶۶	۳-۱. برهان امکان و وجوب عالم
۶۶	۳-۲. برهان آفرینش و پیدایش (خلقت و تدوین)
۶۸	۳-۳. برهان حرکت
۷۰	۳-۴. برهان نظم و اتقان صنع
۷۴	۳-۵. برهان حیات
۷۷	خلاصه فصل
	بخش دوم: توحید و شرک
۸۱	فصل اول: جایگاه و معناشناسی توحید
۸۱	۱. جایگاه توحید در جهان‌بینی اسلامی
۸۲	۲. معناشناسی توحید
۸۲	الف) توحید در لغت
۸۳	ب) توحید در اصطلاح الهی‌دانان
۸۵	خلاصه فصل

۸۶	فصل دوم: توحید علمی
۸۶	الف) توحید ذاتی
۹۲	برهان اجماع عام انبیا
۹۳	ب) توحید صفاتی
۹۴	۱. معناشناسی
۹۶	۲. استدلال بر توحید صفاتی
۱۰۰	ج) تمحید افعالی
۱۰۲	۱. تمحید در خالقیت
۱۰۶	۲. تمحید در ربوبیت
۱۱۲	۳. تمحید در الکیف
۱۱۴	۴. توحید در حاکمیت و ولایت
۱۱۷	۵. توحید در رفیت
۱۲۱	خلاصه فصل
۱۲۳	فصل سوم: توحید عملی
۱۲۴	۱. توحید در عبادت
۱۲۴	معناشناسی عبادت
۱۲۵	انگیزه شناسی عبادت
۱۲۸	مراتب عبادت
۱۲۹	انحصار عبادت
۱۲۹	۲. توحید در اطاعت
۱۳۰	اطاعت تکلیفی
۱۳۱	اطاعت حبی
۱۳۱	۳. توحید در توکل
۱۳۳	۴. توحید در استعانت
۱۳۴	۵. توحید در شفاعت و آمرزش خواستن
۱۳۷	دیدگاه متکلمان در توحید عملی
۱۳۸	خلاصه فصل
۱۴۰	فصل چهارم: آسیب شناسی تفکر توحیدی و توحید عملی
۱۴۰	تعریف شرک
۱۴۱	شرک در توحید نظری

۱۴۱	۱. شرک در ذات
۱۴۴	۲. شرک در صفات
۱۴۶	۳. شرک در افعال
۱۵۱	آسیب شناسی توحید عملی
۱۵۱	شرک در توحید عملی
۱۵۱	۱. شرک در عبادت
۱۶۰	۲. شرک در اطاعت
۱۶۱	۳. شرک در توکل
۱۶۲	۴. شرک در محبت
۱۶۳	۵. شرک در دعا، استعانت و استشفاع
۱۷۰	خلاصه فصل

بخش دوم: کلیات اسماء و صفات الهی

۱۷۵	فصل اول: معرفت شناسی هستی شناسی صفات الهی
۱۷۶	۱. شناخت صفت
۱۷۷	۲. اسم
۱۷۸	۳. معنای صفت از نظر متکلمان
۱۷۹	صفات الهی از منظر معرفت شناختی
۱۸۱	منابع، ابزار و روش شناخت صفات الهی
۱۸۲	صفات الهی از منظر هستی شناختی
۱۸۵	دیدگاه متکلمان در عینیت ذات و صفات
۱۸۷	خلاصه فصل

فصل دوم: معناشناسی صفات الهی

۱۸۹	۱. دیدگاه تنزیهی و سلبی
۱۹۱	نقد نظریه تنزیه
۱۹۳	۲. دیدگاه تشبیهی (یکسان نگاری معنای صفات در خدا و انسان)
۱۹۴	۳. دیدگاه توحیدی (اشتراک معنایی و تشکیک مصداقی)
۱۹۵	هدف از وضع مفاهیم
۲۰۰	توقیفی بودن اسماء و صفات الهی
۲۰۳	خلاصه فصل

۲۰۴	فصل سوم: تقسیم صفات الهی
۲۰۵	۱. صفات ثبوتی و سلبی (جمال و جلال)
۲۱۲	صفات ثبوتی
۲۱۳	۲. صفات حقیقی و اضافی محض
۲۱۳	۳. صفات ذات و صفات فعل
۲۱۴	۴. صفات عقلی و صفات خبری
۲۱۵	خاتمه فصل
	بخش چهارم: شناخت تفصیلی صفات ثبوتی ذات الهی
۲۱۹	فصل اول: حیات الهی
۲۲۰	حیات الهی - منظر هستی‌شناختی
۲۲۴	حیات الهی از منظر معناشناسی
۲۲۵	ویژگیهای حیات الهی
۲۳۰	خلاصه فصل
۲۳۱	فصل دوم: علم الهی
۲۳۱	علم خدا از نگاه هستی‌شناختی
۲۳۱	۱. اثبات علم خدا
۲۳۳	۲. رابطه علم خدا با ذات و سایر صفات الهی
۲۳۴	معناشناسی علم خدا
۲۳۵	گستره علم خدا
۲۳۵	۱. علم خدا به خودش
۲۳۶	۲. علم خدا به ممکنات
۲۴۰	اثبات علم الهی و گستره آن از نگاه آیات و روایات
۲۴۰	۱. اثبات
۲۴۰	۲. گستره علم خدا
۲۴۲	گستره علم خدا در نگاه متکلمان
۲۴۵	ثمره معرفت به گستره علم خدا
۲۴۵	قضا و قدر
۲۴۶	معناشناسی قضا و قدر
۲۴۹	قضا و قدر در کلام اسلامی

۲۵۳	تقسیمات قضا و قدر
۲۵۶	دیدگاه متکلمان درباره قضا و قدر و رابطه آن با افعال انسان
۲۶۰	خلاصه فصل
۲۶۳	فصل سوم: قدرت خدا
۲۶۳	۱. قدرت از نگاه هستی‌شناختی
۲۶۳	اثبات قدرت خدا
۲۶۵	ویژگیهای قدرت خدا
۲۶۸	۲. قدرت الهی از دیدگاه معناشناختی
۲۷۱	اشکالات بحث قدرت
۲۷۵	خلاصه فصل
۲۷۶	فصل چهارم: اراده خدا
۲۷۶	اراده خدا از نگاه هستی‌شناختی
۲۷۷	۱. اثبات اراده خدا
۲۷۹	۲. رابطه اراده خدا با ذات و سایر صفات
۲۷۹	اراده خدا از نگاه معناشناختی
۲۸۳	مراتب اراده خدا
۲۸۴	۱. اراده ذاتی خدا
۲۸۵	۲. اراده فعلی خدا
۲۸۸	۳. اراده تشریعی (تکلیفی) خداوند
۲۸۹	ویژگیهای اراده خدا
۲۹۰	خلاصه فصل
۲۹۲	فصل پنجم: رابطه علم، قدرت و اراده مطلق خدا با آزادی اراده انسان
۳۰۰	خلاصه فصل
	بخش پنجم: شناخت تفصیلی صفات فعلی و فعل الهی
۳۰۵	فصل اول: صفات فعلی خدا
۳۰۵	تکلم (سخن گفتن خدا)
۳۰۷	کلام از منظر هستی‌شناختی
۳۱۱	کلام الهی از منظر معناشناختی

۳۱۱	سخن گفتن خدا با انسان
۳۱۳	وحی رسالی و غیر رسالی
۳۱۴	سخن گفتن خدا با انسان از ورای حجاب
۳۱۵	دیدگاه متکلمان در حقیقت کلام الهی
۳۱۷	خلاصه فصل
۳۱۹	فصل دوم: صفات فعل خدا
۳۱۹	عدل الهی
۳۱۹	عدل الهی از نگاه معناشناسی
۳۲۴	مبحث در مسئله عدل الهی
۳۲۶	گستره عدل الهی
۳۲۹	حکمت الهی
۳۳۰	معنای حکمت در علم الهی
۳۳۱	حکمت در قرآن و سنت
۳۳۲	غایت‌مندی افعال الهی
۳۴۰	خلاصه فصل
۳۴۲	فصل سوم: شرور در عالم
۳۴۹	بررسی شرور از نگاه قرآن و سنت
۳۵۲	خلاصه فصل
۳۵۴	منابع و مآخذ

www.ketab.ir

پیشگفتار

حمد و ستایش خدای سبحان را که یکتای یگانه، بی‌نیاز و بی‌همتا است و سلام و درود بر پیامبرات رحمت به ویژه خاتم پیامبران رسول اکرم (ص) و اوصیای او، که معلمان بشر در معرفت توحیدی و پرستش توحیدی بوده‌اند.

کلمه طوبه توحید چون شجره طوبه‌ای است که اصل آن در اعماق هستی و شاخه‌هایش صلت در بین کائنات وجود است. در بیان جایگاه توحید در اندیشه موحدان همین بس که اقیای علامه از آدم تا نوح، از نوح تا ابراهیم، از ابراهیم تا موسی، از موسی تا عیسی، و از عیسی تا نبی‌الکمال - علیه و علیهم السلام - بعد از آنها اولیا و اوصیای آنان با همه توان برای برآوردن گنجی این شجره طوبه راست‌قامت در مقابل هر گونه شرک و الحاد و انحراف ایستاد و هرچم مقدس لاله‌الاله را بر قله‌های رفیع هر تمدنی برافراشتند.

تجلی توحید است که آدم را صفی‌الله، نوح را بی‌الله، ابراهیم را خلیل‌الله، موسی را کلیم‌الله، عیسی را روح‌الله، محمد را رسول‌الله، علی را ولی‌الله کرده است؛ توحید است که منجی متحیران از وادی حیرت، مأمن پناه‌جستار از اضطراب کثرت و شمع راه هدایت ره‌جویان به سوی کمال و سعادت است.

آنچه پیش روی شما محققان و دانش‌پژوهان است بحثیایی در باب اثبات وجود حق - سبحانه و تعالی - توحید و صفات جمال و جلال اوست که به فضل الهی پس از سالیان تدریس و تحقیق در مسائل کلامی توفیق حاصل شد با توجه به نیازهای دانشجویان نسل امروز در حوزه و دانشگاه فراهم آید.

در این مجموعه تلاش شده است نکات ذیل رعایت شود:

۱. این متن، درس‌نامه باشد و هر فصل نه‌چندان مختصر که وافی به مقصود

نباشد و نه چندان طولانی که از حوصله کلاس خارج باشد.

از سوی دیگر آنچه در باب توحید و صفات حق تعالی لازم است طی چند بخش متمایز آورده شود.

۲. دیدگاههای مکتبهای فکری مطرح در عالم اسلام مورد توجه قرار گیرد.

۳. مواضع مشترک مکتبهای دیگر با مکتب فکری شیعه امامیه بیان و مواضع اخلاقی و صفات نقد شود.

۴. برای پرهیز از پیشداوری سعی شده هر سخنی که به صاحب فکری یا مکتب فکری خاصی نسبت داده شده از منابع اصلی خود آن و گاه با عبارت خود آنان باشد.

۵. با عبارت پیرینه علمی مخاطبان، بعضی مطالب عربی (آیات، روایات یا سخنان بزرگان) ترجمه شده است.

در پایان لازم است در حواشی آیات سید حسن مصطفوی و حاج ابوالحسن الله‌بداشتی و جناب حجت الاسلام علی دستانی گلپایگانی و آقایان دکتر احمد احمدی، دکتر احمد عابدی و دکتر جواد و مسئولین محترم سمت و سرکار خانم دکتر عارفی و سایر همکاران که در به ثمر رسیدن این مجموعه سهمی داشته‌اند تقدیر و تشکر نمایم.

در نهایت باید اذعان نمایم در نوشته حاضر اگر سخن ارزنده‌ای هست از صاحبان اندیشه است و اگر سخن قابل تقدیری هست از قلم بی‌صاحت نگارنده است؛ با کمال خرسندی از انتقادهای علمی شما فرهیختگان استقبال می‌نمایم.

دکتر علی الله‌بداشتی

دانشیار گروه فلسفه و کلام دانشگاه قم